

ku Marcela Mikulová. V štúdiu Literatúra „rezervovaných dezilúzií“ podľa Oskára Čepana autorka vyzdvihuje ojedinelý charakter literárnych výskumov O. Čepana v kontexte dobových vedeckých a ideologických požiadaviek a naznačuje jeho osobitý prínos k výskumu slovenskej literatúry. Približuje metódy jeho vedeckej práce a charakter jednotlivých štúdií zaradených do tohto zväzku.

Štúdie O. Čepana publikované v knihe Próza slovenského realizmu prezentujú slovenskú realistickú literatúru ako tvorbu nového obrazu života a skutočnosti, a nie ako ich napodobovanie. Podrobnou analýzou a interpretáciou konkrétnych literárnych diel, životnej a spisovateľskej situácie ich tvorcov a najmä dobovej ideologickej, filozofickej a vedeckej klímy autor nám predkladá obraz literatúry a literárneho života, ktorý má svoje logické zákonitosti a podoby. Veľké množstvo faktov, ktoré presne zapadajú do seba, vytvára precízny systém vybraného úseku literatúry v celej jeho zložitosti a komplexnosti.

Čepanove interpretácie, ktoré vznikali v poslednom polstoročí, sú nielen stále aktuálne pre výskum slovenského realizmu, ale ostávajú inšpiratívne aj pre tých, ktorí sa priamo nezaobierajú týmto literárnym obdobím.

Irena Malec

Šebestová, Irena: FRAUENLITERATUR DER 70ER JAHRE IN DER SCHWEIZ. Frankfurt am Main, Peter Lang 2002. 167 s.

Jednou z mála odborníčok či odborníkov, ktorí sa v Českej republike sústavnejšie zaoberajú po nemecky písanou švajčiarskou literatúrou druhej polovice 20. storočia, je ostravská germanistka Irena Šebestová. Vo svojej dizertácii sa venuje po nemecky písanej švajčiarskej ženskej literatúre sedemdesiatych rokov.

Samotný predmet výskumu autorka vymedzuje v dvoch rovinách. V širšom zmysle slova možno pojmom, ktorý si autorka zvolila za názov práce, označiť všetku literatúru spomínanej dekády, napísanú ženami. V užšom zmysle slova ide o texty, ktoré sa vedome vyrovnávajú so situáciou žien. Tieto diela vznikli začiatkom sedemdesiatych rokov ako dôsledok ženského hnutia a od polovice desaťročia sa čoraz viac objavujú na knižnom trhu. (s. 74) Autorkina voľba periódy nie je náhodná. V európskych súvislostiach môžeme spolu so sociologičkou Jasmine Ergas označiť sedemdesiate roky za „desaťročie žien“ (s. 60), čo platí pre Švajčiarsko z viacerých dôvodov. Spomeniem len, že tu ženy získali volebné právo až v r. 1971, ďalej vznik rôznych inštitúcií, ktoré sú výsledkom preniknutia ženského hnutia a feminizmu, ako aj postupné uplatnenie sa žien v literárnom živote či úspešný vstup viacerých debutantiek do literatúry v tomto desaťročí.

Okrem rámcových častí (úvod, zoznam literatúry) tvoria knihu štyri kapitoly. Autorkin spôsob radenia kapitol možno označiť za techniku zužovania témy. V prvej kapitole sa sústreďuje na švajčiarsku literatúru sedemdesiatych rokov. V centre druhej kapitoly stojí ženská literatúra, do tretej autorka zaradila úvahy o témach ženskej literatúry uvedeného obdobia. Štvrtú kapitolu venuje Šebestová konkrétnej spisovateľke – Eveline Haslerovej, ktorú pozná aj slovenský čitateľ. Jej román Žena s voskovými krídlami vyšiel v preklade Jána Kaľavského (Košice, Hornád 1995).

Práca je napísaná tradičnou literárno-historickou metódou, ako východisko uchopenia literárneho procesu slúži mapovanie spoločenskej (politickej, ekonomickej, ideovej, kultúrnej) situácie a mapovanie situácie v literatúre daného obdobia (literárny život, generácie, témy a techniky písania). Autorka sa pokúša skĺbiť túto metódu s interpretáciou vybraných diel a v prípade poslednej kapitoly aj s literárnohistorickým portrétom.

V ďalšej časti sa pokúsím kriticky zhodnotiť jednotlivé kapitoly recenzovanej publikácie. Najväčšie výhrady si dovoľm vysloviť na margo prvej kapitoly. Z jej názvu „Literatúra 70. rokov vo Švajčiarsku“ (s. 15) vyplýva, že autorke pôjde o všeobecnú charakteristiku literatúry príslušného obdobia. Autorka sa tu však zaoberá najmä literárnym životom, v ktorom hrali rozhodujúcu úlohu zväčša muži, a literatúrou, ktorej autormi sú tiež muži, preto je názov kapitoly nie celkom presný. Kapitola je približne rovnako rozsiahla ako druhá kapitola (takmer štvrtina práce), čo je s ohľadom na samotnú tému dizertácie neprimerané. Šebestová sa zameriava hlavne na aspekty spoločenskej kritiky v mužskej literatúre všeobecne (s. 26 – 34) a v tvorbe jednotlivých autorov konkrétne (s. 38 – 54). Nielenže neponúka kompletný pohľad na literatúru, ktorý bol pravdepodobne jej cieľom pri zaradení častí o mužských autoroch (spoločenská kritika je len jedným z aspektov švajčiarskej literatúry tohto obdobia, i keď nie zanedbateľným), ale navyše pôsobí prvá kapitola práce v kontexte celku dosť izolovane. Časti o mužskej literatúre by boli lepšie prepojené so zvyškom práce v tom prípade, ak by sa autorka bola pokúsila porovnať témy a techniky písania autorov a autoriek, resp. ak by sa v časti o autoroch bola zamerala na obraz vzťahov medzi pohľaviami alebo na obraz ženy, ktorý ponúkajú autori vo svojich textoch.

Šebestová interpretuje jedno vhodne zvolené dielo Niklausa Meienberga, Petra Bichsela, Adolfa Muschga, Paula Nizona, Hansa Boescha, E. Y. Meyera a tri texty Otta F. Waltera. Na zvolených autoroch sleduje najmä rôzne varianty spoločenskokritického postoja (napr. vzťah k vlasti, k politickej súčasnosti i minulosti Švajčiarska, k problému pracujúcich cudzincov, k ekologickej problematike). Autorka má prirodzene právo na vlastný výber textového materiálu, jej voľba však nie je v práci dostatočne explicitne vysvetlená. Výhradu mám ďalej najmä voči autorkinej nepro-

porčnej dramaturgii. Tým nemám na mysli iba fakt, že autorka svojím výberom nepriamo a pravdepodobne neúmyselne favorizuje jedného autora, ktorý je zastúpený až tromi dielami. (Keďže sa autorka koncentruje najmä na aspekty spoločenskej kritiky, je jej výber Walterových textov do istej miery pochopiteľný. O tomto spisovateľovi je totiž známe, že vo svojich textoch chcel zachytiť dobové dianie až dokumentárnym spôsobom a kriticky stvárňovať spoločenskú problematiku.) Mám na mysli skôr skutočnosť, že zo spomínaných siedmich autorov sú iba dvaja (Meienberg, Meyer) predstaviteľmi mladšej generácie, vstupujúcej do literatúry práve v sedemdesiatych rokoch, zvyšní autori debutujú na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, ako o tom svedčí autorkino správne generačné rozčlenenie spisovateľov (s. 25). V práci chýbajú úvahy o mladších autoroch, dôležitých pre literatúru pertraktovaného obdobia, napr. o Geroldovi Späthovi, Ursovi Widmerovi alebo Hermannovi Burgerovi.

Druhá kapitola ponúka čitateľovi pohľad o spoločensko-politických podmienkach vzniku ženskej literatúry vo Švajčiarsku, autorka v nej sumarizuje známe fakty o celosvetovom ženskom hnutí a prináša najmä menej známe informácie o tomto fenoméne vo Švajčiarsku. Nasleduje analýza troch kategórií teórie ženskej literatúry (ženská estetika, ženská subjektivita, ženská identita). V časti nazvanej sporne „Najvýznamnejšie spisovateľky“ (s. 84) autorka interpretuje tri texty ženskej literatúry (román Gertrud Leuteneggerovej Vorabend, román Hanny Johansenovej Trocadero a dielo Laure Wyssovej Mutters Geburtstag), pričom opäť explicitne nezdôvodňuje svoju voľbu. Ukazuje sa, že Šebestová je veľmi dobre zorientovaná v historickej problematike celosvetového i švajčiarskeho ženského hnutia. Veľmi dobre pozná a tvorivo aplikuje najvýznamnejšie po nemecky napísané literárnovedné práce o problematike ženskej literatúry a feminizmu. Za zjednodušenú

však považujem premisu, podľa ktorej špecifikum ženského myslenia spočíva v subjektívnosti (s. 79), kategória ženskej identity nie je celkom dostatočne vysvetlená (s. 83 – 84).

Ak pri práci s textami mužských autorov si Šebestová nevytvorila dostatočný priestor pre hlbšie interpretačné sondy alebo pre dôslednejšie vysporiadanie sa so sekundárnou literatúrou (na 15 stranách píše o 9 textoch), tak prácou s tromi vyššie uvedenými textami ženskej literatúry (s. 85 – 99) dokazuje starú pravdu, že menej je niekedy viac. Jej úvahám nechýba analytický pohľad, interpretačná zručnosť a účelná práca so sekundárnou literatúrou.

V tretej kapitole autorka syntetizujúcim spôsobom vymedzuje tri základné témy švajčiarskej ženskej literatúry daného obdobia: 1. hľadanie vlastnej identity a sebarealizácie, ktorých hranice určovali muži (do tejto témy zahŕňa autorka viacero čiastkových tém ako napr. problematiku materstva, tematizovanie rozpadu manželstva a úteku z neho, zobrazovanie nových sexuálnych skúseností), 2. kritika spoločenských pomerov, konkrétne autoritatívnych patriarchálnych štruktúr a malej možnosti žien podieľať sa na politickom živote, 3. prenasledovanie bosoriek. Pri charakterizovaní prvých dvoch tém autorka narába s už interpretovanými tromi textami ženskej literatúry. Okrem kultovej knihy Vereny Stefan Häutungen tu čitateľ žiaľ nenájde zmienky alebo odkazy na texty iných autoriek. Takto pôsobia autorkine úvahy príliš všeobecne. Nevzniká tým kompletnejší a konkrétnejší pohľad na švajčiarsku ženskú literatúru predmetnej dekády.

Vymedzenie tretej témy, následné erudované pasáže o prenasledovaní bosoriek a tiež vysvetlenie záujmu ženského hnutia a feminizmu práve o túto problematiku (s. 113 – 124) slúžia ako istá príprava pre štvrtú, portrétnu kapitolu práce. Šebestová v nej najprv predstavuje Eveline Haslerovú faktografickým spôsobom, ďalej charakterizuje jej

poetiku a vzťah k ženskému hnutiu a feminizmu. Signifikantné sú v tomto ohľade Haslerovej vyjadrenia „Nepíšem knihy o ženách a pre ženy, píšem knihy o ľuďoch a pre ľudí.“ alebo „Nenávidím všetky -izmy. K tomu patrí aj feminizmus, keď sa stane militantný a dogmatický, lebo vtedy mu chýba otvorenosť pre to, čo je nové.“ (str. 126) V kapitole nasleduje analýza štyroch historických románov autorky z osemdesiatych a deväťdesiatych rokov. Záverečná časť je venovaná románu Anna Göldin. Letzte Hexe. Jeho látkou je vykonštruovaný proces s Annou Göldinovou, ktorý vyústil r. 1782 v kantóne Glarus do popravy poslednej bosorky v Európe. Hoci Haslerovej román vyšiel až v r. 1982, je zrejme, že na jeho vznik podnetne zapôsobil spomínaný záujem o problematiku prenasledovania bosoriek z predchádzajúceho desaťročia.

Zdá sa, že Haslerová téma bosoráctva neprestala fascinovať dodnes. Svedčí o tom jeden z jej novších historických románov Die Vogelmacherin (1997). Autorka i tu uplatňuje svoju osvedčenú poetiku historického románu ako pestro tkaného koberca, kde sa spájajú historické fakty s fantáziou a minulosť s prítomnosťou. Spomínaný román sa viaže na dva historicky doložené procesy zo 17. storočia, ktorých obeťou sa stali deti, obvinené z bosoráctva. V recenzovanej práci však pravdepodobne z časových dôvodov o tomto románe niet ani zmienky. Napriek tejto skutočnosti však treba povedať, že časti práce o prenasledovaní bosoriek a o Haslerovej sú najkvalitnejšími a najprínosnejšími časťami dizertácie. Po jej prečítaní som si dokonca musel položiť otázku, prečo si autorka ne zvolila za tému práce iba tvorbu Haslerovej. Mala na to všetky predpoklady: potrebné zdôvodnenie (ide skutočne o kľúčovú autorku švajčiarskej literatúry, ktorej rozsiahla a mnohostranná tvorba doteraz nie je monograficky spracovaná), potrebné kontakty (v práci je reč o osobnom kontakte so spisovateľkou i jej vydavateľom), dostatočné množstvo rozhovorov i re-

cenzií a takisto to hlavné, totiž veľmi dobrú znalosť primárnej literatúry.

Práca vykazuje isté nedostatky pri uplatnení literárnej teórie, ktoré sú pravdepodobne výsledkom nepozornosti alebo nedôslednosti pri redigovaní textu. Spomeniem použitie pojmov „Prosa“ a „Poesie“ v genologických súvislostiach namiesto v nemeckej literárnej vede zaužívaných pojmov „Epik“ a „Lyrik“ (s. 10, 101), ďalej používanie sémanticky zaťaženej pojmu „Held“ („Heldin“) namiesto neutrálneho „Hauptfigur“ alebo „Protagonist“ („Protagonistin“), zjednodušené stotožnenie rozprávačky románu s autorkou v prípade textu Vorabend (s. 105).

Napriek všetkým spomínaným kritickým poznámkam však možno povedať, že recenzovaná monografia je na solídnej úrovni. V situácii, keď rovnako v Českej republike ako na Slovensku väčšina dizertačných prác z oblasti germanistiky nie je z rôznych príčin knižne publikovaná, treba privítať knihu Ireny Šebestovej ako jednu z prvých lastovičiek.

Ján Jambor

Janion, Maria: **KOBIETY I DUCH INNOŚCI**. Warszawa, Wydawnictwo Sic! 1996. 352 s.

Maria Janion (1926) je významnou osobnosťou poľskej literárnej vedy, profesorkou Gdanskej a Varšavskej univerzity, členkou Poľskej akadémie vied. Napísala mnoho literárnohistorických a literárnoteoretických prác, ako aj diel, v ktorých reflektuje aktuálne spoločensko-politické a kultúrne zmeny. Svojou pedagogickou činnosťou, ako aj knižnými dielami výrazne ovplyvňuje súčasnú poľskú literárnu vedu a moderné myslenie. Za doterajšiu publikačnú a vedeckú prácu získala viaceré prestížne ocenenia. Hlavným predmetom jej výskumov je poľský a európsky romantizmus. V poslednom období sa venuje o. i. aj femi-

nistickej kritike a novému čítaniu literatúry z tohto aspektu.

Kniha *Kobiety i duch inności* (Ženy a duch inakosti) vyšla už v roku 1996. Na Slovensku však stále nie je známa. Autorka v nej interpretuje a analyzuje problémy, ktorým v slovenskej literárnej vede doposiaľ nebola venovaná sústredenejšia pozornosť. Keďže závery, ku ktorým Maria Janion dospela na základe interpretácií vybraných literárnych diel, sú stále aktuálne, vyplatí sa bližšie všimnúť si toto dielo.

Z metodologického hľadiska ho možno považovať za akúsi syntézu širokých autorkiných vedeckých záujmov. Hlavnými hrdinkami tohto diela a súčasne predmetmi výskumu Marie Janion sú historické a literárne postavy žien, ktoré vďaka svojim pohnutým činom, nespokojnosti so žitou skutočnosťou a túžbam po zmenách, prestali byť súkromnými osobami a stali sa súčasťou národnej ideológie.

Časovo Maria Janion rámcuje svoju prácu udalosťami, ktoré boli zlomové pre dejiny novodobej Európy – francúzskou revolúciou v roku 1789 a politicko-spoločenskými zmenami v Poľsku v osemdesiatych rokoch 20. storočia.

Dvesto rokov, ktoré ohraničujú tieto dátumy, autorka zobrazuje na základe analýz a interpretácií vybraných literárnych a výtvarných diel, ktorých hlavnými protagonistkami sú rôzne typy žien. V úvodných štúdiách knihy *Kobiety i duch inności* Maria Janion vychádza pri svojich interpretáciách z historických udalostí a z príbehov konkrétnych postáv, aby sa následne mohla dostať k umeniu, ktoré tieto postavy signifikovalo a semiotizovalo. V druhej časti svojho diela autorka postupuje opačne. Interpretujúc literárne diela, poukazuje na životné osudy ich autoriek, často priekopníčok moderného liberálneho myslenia. Týmto spôsobom M. Janion vytvára akési dejiny žien, resp. dejiny reflektovania žien v literatúre a v európskej kultúre za posledných dvesto rokov.